

**ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ
«НОРМА ПРАВА», «НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ»
ТА ВИСНОВОК ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА,
ВИКЛАДЕНИЙ У ПОСТАНОВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ**

Павло ХОТЕНЕЦЬ

кандидат юридичних наук

доцент кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

суддя господарського суду Харківської області

м. Харків, Україна

В межах правової системи України на доктринальному/теоретичному рівні вже давно проведено розмежування понять «норма права», «нормативно-правовий акт», «акт застосування норми права» та «інтерпретаційний акт».

Своєю чергою, донедавна такі теоретичні концепти, як «норма права», «нормативно-правовий акт» не мали свого формального оформлення в законодавстві України. Із прийняттям 24 серпня 2023 року Закону України «Про правотворчу діяльність» (№ 3354-IX) в правовому полі нашої держави з'явилися легальні дефініції таких понять, як:

норма права (**загальнообов'язкове** формально визначене правило поведінки, що регулює суспільні відносини, яке охороняється і забезпечується державою) (ч.1 ст. 8)¹;

нормативно-правовий акт (офіційний документ, прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку у письмовій формі, який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію (ч. 2 ст. 8)²;

законодавство України (взаємопов'язана та упорядкована система нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів) (ч. 1 ст. 9)³.

Діючий з 2016 року Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (№ 1402-VIII) у ч. 5 ст. 13 містить положення про те, що висновки щодо

¹ Закон України про правотворчу діяльність, № 3354-IX (2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

² Закон України про правотворчу діяльність, № 3354-IX (2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

³ Закон України про правотворчу діяльність, № 3354-IX (2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є **обов'язковими** для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.

Вочевидь, що цілком закономірним виглядає питання щодо сутності загальної обов'язковості норми права та обов'язковості висновку для всіх суб'єктів владних повноважень. Це питання в контексті правової визначеності набуває не лише теоретичної, а ще й практичної значущості, враховуючи той факт, що відповідно до пп. 2 та 5 ч. 4 ст. 1 Закону України «Про правотворчу діяльність» судові рішення та акти застосування норм права належать до числа правових актів, що не містять норм права⁴.

Таким чином, аналіз такої юридичної ознаки, як обов'язковість, щодо Постанови Верховного Суду має важливе як теоретичне, так і прикладне значення, адже враховуючи нормативно-визначені риси норми права також потребує уточнення в законодавстві.

На сьогоднішній день в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» юридична природа Постанови Верховного Суду чітко не описана. Постає цілком закономірне питання! Може такий акт бути інтерпретаційним або правозастосовним, або одночасно поєднувати риси правозастосовного та право-інтерпретаційного акту?

В ст. 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», котра спочатку визначає повноваження та питання діяльності Пленуму Верховного Суду (чч. 1-8)⁵, зазначається, що саме з питань діяльності Пленум приймає постанови (ч. 9 ст. 46)⁶. Постанови Пленуму Верховного Суду підписуються головуючим на засіданні Пленуму та секретарем Пленуму і публікуються в офіційному друкованому органі та розміщуються на веб-сайті Верховного Суду (ч. 9 ст. 46)⁷.

Звернення ж до теоретичних постулатів щодо обов'язковості норми права вказує на те, вітчизняними вченими підтримується устояна/універсальна точка зору що «... обов'язковість норми права підтримується погрозою застосування державного примусу. Ця ознака, поза всяким сумнівом, не свідчить про те, що обов'язковість норм права забезпечується лише державним примусом. Останній виконує насамперед роль гарантії, що є необхідною на випадок можливого

⁴ Закон України про правотворчу діяльність, № 3354-IX (2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

⁵ Закон України про судоустрій і статус суддів, № 1402-VIII (2016). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

⁶ Закон України про судоустрій і статус суддів, № 1402-VIII (2016). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

⁷ Закон України про судоустрій і статус суддів, № 1402-VIII (2016). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

порушення юридичної норми. В умовах правової держави основним має бути варіант добровільного виконання юридичних норм, який ґрунтується на внутрішньому переконанні особи у справедливості, корисності, доцільності і необхідності цих правил. Суб'єкт сприймає норми як авторитетні, легітимні вимоги. Проте обов'язковість цих норм підтримується також силою державного впливу, в тому числі погрозою застосування державного примусу. Він нібито стоїть позаду норм права, вступаючи в дію у разі їх порушення. Такий особливий засіб забезпечення відрізняє норми права від інших суспільних норм»⁸. Також, характеризуючи загальнообов'язковість, як властивість юридичної норми, дослідники вказують на те, що «... норми права – є загальнообов'язковими правилами поведінки, тобто всі, хто опиняється у сфері дії норм права, зобов'язані виконувати закріплені в них вказівки, окрім випадків, коли інше прямо передбачається в самих нормах»⁹.

Характеризуючи риси актів застосування норми права, науковці роблять наголос насамперед на тому, що вказані акти є індивідуальними¹⁰. Тому Л. Наливайко зазначає, що «...правозастосовний акт – індивідуально-конкретний, державно-владний припис, винесений відповідним органом унаслідок вирішення юридичної справи»¹¹. Поруч із цим, владність слідує саме із компетенції органів публічної влади та посадових осіб¹². Звідси й виникає обов'язковість правозастосовного акту. В даному контексті на відміну від норми права, де обов'язковість належить до ключових рис, в ракурсі правозастосування обов'язковість є похідною рисою акту правозастосування.

Саме з цієї причини, все ж таки, треба говорити не про правозастосовну природу Постанови Верховного Суду, котра містить висновки щодо застосування норм права, а про її правоінтерпретаційну, узагальнюючу природу. Тим більш, що відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 36

⁸ Цвік, М. В., Петришин, О. В., Авраменко, Л. В., & ін. (2009). *Загальна теорія держави і права: підручник* (М. В. Цвік & О. В. Петришин, Ред.). Право; Козюбра, М. І. (Ред.). (2015). *Загальна теорія права: підручник*. Ваїте; Шахов, С. В. (2016). Про необхідність переосмислення змісту ознак правової норми як передумову перегляду властивостей адміністративно-правових норм. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*, 41(3), 97–103.

⁹ Могілевський, Л. В. (2016). Сутність поняття «норма права». *Прикарпатський юридичний вісник*, 1(10), 14–18.

¹⁰ Мухін, В. В. (2016). Правозастосовний акт як форма індивідуального правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 23, 14–16.

¹¹ Наливайко, Л. Р. (2016). *Конспект лекцій з дисципліни «Теорія і практика правозастосування»*. ДДУВС.

¹² Донченко, О. І. (2014). Особливості правозастосування як форми реалізації норм права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 11(1), 40–42.

Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Верховний Суд здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики, а згідно з п.6 та п.7 ч. 2 цієї статті забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом, а також забезпечує апеляційні та місцеві суди методичною інформацією з питань правозастосування.

З науково-теоретичної точки зору юридична конструкція «висновки щодо застосування норм права» в контексті Постанови Верховного Суду як акту права відповідає природі таких явищ, як «правова позиція» та «правоінтерпретаційний акт/акт тлумачення норми права». Однак, поняття «правова позиція» та «правоінтерпретаційний акт» не передбачені законодавством України. С. Шевчук вказує, що «... правова позиція здебільшого міститься в мотивувальній частині рішення суду та являє собою порядок мотивації та набирає самостійного значення незалежного від того, чи відтворюється (дублюється) вона в резолютивній частині»¹³.

Своєю чергою, для правоінтерпретаційних актів характерним є те, що «... вони: є актами-документами; приймаються компетентними суб'єктами; є формально-обов'язковими для суб'єктів; містять правила-роз'яснення змісту норми чи принципу права; мають юридичну форму зовнішнього вираження; юридичну силу – похідну від правоінтерпретаційного суб'єкта; правило роз'яснення не створює та не скасовує чинну норму права; не має самостійного значення і діє в єдності з нормативно-правовим приписом, що тлумачиться»¹⁴.

Таким чином, зважаючи на наведене, проведення чіткого співвідношення між поняттями «норма права», «нормативно-правовий акт» та висновок щодо застосування норм права, викладений у постановках Верховного Суду чітко буде відбуватися за умов надання Верховному Суду повноважень у сфері тлумачення норм права із чіткою формалізацією статусу правоінтерпретаційних актів найвищого суду в системі судоустрою України. Це не тільки сприятиме правовій визначеності, в отже, пануванню верховенства права, а ще й узгодженню відповідних положень Закону України «Про правотворчу діяльність» та Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

¹³ Шевчук, С. В. (2007). *Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні*. Реферат.

¹⁴ Луць, Л. А. (2018). Теорія правових актів: вимога часу. *Право і суспільство*, 5, 14–21.